TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
Soome-ugri keelte kateeder

PENTTI HAANPÄÄ
Juttude TÕLKE ANALÜÜS

Kursusetöö

MILVI MÜÜRISEPP,
eesti filoloogia
soome-ugri eriharu
IV kursuse üliõpilane

BIBLIOTHECA
UKALICA
Nr. 8045
UNIVERSITAS
TARTUENSIS

Sissetulnud
26. juunil 1965 a.
№ 3259

TARTU 1965

SISSEJUHATUS

Meie lugemislaual on ülekaalus tõlketeosed. On ju maailmakirjanduses raamatuid, mille tundmine pakub huvi laiadele rahvahulkadele. Nendega tutvumine avab lugeja silmaringi, aitab mõista vastava rahva elulaadi ning tundemaailma, toob nad lähedale (või tauniks rahvavaenulikku tegevust) ning on sillaks ühelt maalt teise. Kirjandusteoste valik ja tutvustamine on usaldatud toimetusele ja tõlkijale.

Ilukirjanduse tõlkija peab olema erudiit ja aktiivselt loov kunstnik. Ta peab tundma keeli, mida vahendab. Raske on öeldagi, kumba paremini, kuid tõlkija ei suuda oma ülesannet täita, kui ta ei tunne tõlgitava teose autori omapära, ei eristu eri autorite stiili ja keelelisi niansse,

ei taba autor nende rütmi. Hull on lugu ka siis, kui autor ei tunne selle keele spetsiifikat, millesse ta tõlgib.

Kogumikus „Вопросы художественного перевода" on tõlgid rühmitatud kolme gruppi:

1) kirjanikud, kes tunnevad hästi tõlgitavat keelt,

2) kirjanikud, kes tunnevad halvasti tõlgitavat keelt,

3) kirjanikud, kel ei ole mingit ettekujutust tõlkest, vaid tunnevad ainult kõnekeelt.[1]

Siia võiks aga lisada veel ühe rühma inimesi, kes pole küll kirjanikud, kuid tunnevad siiski keelt, on saanud vastava lingvistilise hariduse, on jälginud varasemaid tõlketeoseid ja tunnevad asja vastu huvi.

Eelduste kohaselt peaksid kõige parema tõlke tegema muidugi sõnameistrid-kirjanikud, kes tunnevad hästi tõlgitavat keelt. Head ongi meil näiteks Tuglase, Tammsaare, Semperi, Alveri jt. tõlked. Seevastu aga A. Kindi tulemused on alla keskpärased.

Kõige veljekesmad on lüürika tõlked. Siin ei piisa ju ainuüksi

---

[1] Вопросы художественного перевода, Москва 1955, lk. 37.

keele tundmisest, vaid on vaja teada ka värsside sepistamise tehnoloogiat.

Tõlkimine on üks ilukirjanduse loomisprotsessi lülisid, kirjanduslikku loomingu liik. Tõlkija on aktiivne kunstnik, kirjanik. Ta peab andma edasi autori mõtteja kunstitäiuse nii täpselt kui võimalik, kuid mitte laskuma bukvalismi. Tõlkija peab olema stülimeister nagu originaali autorgi. On lubamatu lihtsustada või labastada autori teksti. Tuleb leida ilmekaid kõnekujundeid ja sünonüüme, millega autori mõtteid ja keele omapära edasi anda. Tõlge peab olema adekvaatne, vastama originaalile. Nauding on lugeda ilukirjanduslikku teost heas tõlkes.

Käesoleva kursusetöö juurde asumisel on jälgitud Pentti Haanpää „Juttude" tõlget.[2] Originaaliga võrdlemisel lähtutakse kahest põhisuunast:

1) tõlke vastavusest sellele ja
2) tõlke stülilisest ja keelelisest

---

[2] P. Haanpää, Jutud, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1957.

vaatlusest.

Tõlke adekvaatsusele ja stiilile pühendatakse rohkem tähelepanu ja püütakse käsitleda põhjalikumalt. „Juttude" kogust on vaadeldud kaht pikemat jutustust (soome kirjandusteaduses ka lühiromaani) „Lugu kolmest Põikpeast" ja „Käbe-Leena poeg" H. Lepiku tõlkes ja lühijutte S. Kõivu, E. Männiku ja H. Nassari tõlkes.

Soome kirjanduse vahendajana on neist H. Lepik kõige viljakam ja tuntum. Ta on tõlkinud pikemaid teoseid iseseisvate raamatutena kui ka lühemaid palasid ajalehtede joonealustena. Ka autorite valik on olnud mitmekülgne ega ole teada, missugune neist on tõlkijale kõige südamelähedasem.

Tõlketeose retsensioonina on käesolev töö aegunud, sest tõlge ilmus juba kaheksa aastat tagasi. Kuid mis on kord paberile pandud, see sinna ka jääb ja võimaldab jälgida väljendusvahendite valiku võimalikkust, kahe lähedase sugulaskeele omapära ja spetsiifikat, leksikaalset rikkust ning stiililisi finesse. Püütakse ka

jälgida, kas tõlkija on edasi andnud seda, mida autor on ütelnud, kas ta on märganud autori allteksti ja millistele stiilivahenditega väljendatakse originaali mõtteid.

Tõlkepraktik ja -teoreetik A. Kurtna esitab oma vaateid tõlkimisele järgmise viie dilemma all:

„1. Tõlge peab säilitama originaali sõnastuse. Tõlge peab edasi andma originaali ideed ja kujundeid.

2. Tõlge peab loetav olema nagu tõlge. Tõlge peab loetav olema nagu originaal.

3. Tõlge peab peegeldama tõlkija stiili. Tõlge peab peegeldama originaali stiili.

4. Tõlge peab loetav olema nagu originaalile kaasaegne tekst.

Tõlge peab loetav olema nagu tõlkijale kaasaegne tekst.

5. Tõlkija ei või midagi lisada ega kärpida.

Tõlkija võib mõndagi lisada ja kärpida."[3]

Esimesel kolmel juhul peab

---

[3] A. Kurtna, Tõlkeprobleeme seoses ühe suurteose tõlkimisega. Sirp ja Vasar nr. 12, 20. märts 1959, lk. 4.

jääma teise lahenduse juurde, viimastel juhtudel peab autori tekstiga leidma kompromissi. Kui täpselt või kui vabalt siin toimida, seda otsustagu tõlkija stiilivaist. Igatahes tuleb tõlkida nii täpselt kui võimalik ja nii vabalt nagu peab.

Et mul puudub tõlketeooria teaduslik läbitöötlus, on tõlkidel võimalus toimida oma suva järgi. Ka tõlgete retsensendid ilmutavad end harukarva või siis mõne konkreetse teosega koos, otsides siit-sealt välja, kuidas <u>võib</u> või kuidas <u>ei või</u>. Üldistused jäävad aga tegemata. Ka käesolev kursusetöö ei küüni üldistusteni ega vaatle aktuutseid tõkkeprobleeme läbi mitme teose, ei anna kuldseid reegleid, mis järgnevate teoste tõlkimisel abistaksid.

Kursusetöö jaotatakse kolme peatükki. Algul vaadeldakse tõlkimisel esinenud väärarusi, siis jälgitakse stiili ja sünonüümide valikut ning lõpuks on mõned märkused keelelistele rigade kohta.

Näited esitatakse lausetes, kuid liiga pikki lauseid on lühen-

datud ja ärajäetud osa asemele on pandud mõttepunktid. Esiletõstetav või vaidlusalune koht või vorm on märgitud lainelise joone allatõmbamisega nii soome- kui ka eestikeelsetes lausetes. Mõningad tõlkevead ja kohmakad sünonüümid, mis pole meie emakeelele omased, on rastavates lõikudes ära toodud. Neid pole enam viimases peatükis „Õigekeelsusvead" korratud.

Erinevate autorite tõlkele viitamisel kasutatakse lühendeid, mis on töö lõpul ära toodud ja seletatud. Originaaltekst on kahest raamatust, mille märkimisega on kasutatud lühendeid, mis töö lõpus on lahti šifreeritud.

I. OTSESED TÕLKEVEAD

375-leheküljelise teose tõlkijad on teinud oma tööd püüdlikult. On häid loodusekirjeldusi, tabatud mõnusat soome huumorit ja kibedat elutõde. Olgu siin paar näidet loodusest:

„Sitten, jonakin keväisenä yönä, paljastuneitten kyläaukeitten kiumoittaessa surhellisina kuin hedelmätön hikkaaavikko, veden tippuessa tummista repaleisista pilvistä, huomasi Jallu Taikinamaa jälleen olevansa vanki." (VT, 77)

„Siis ühel kevadisel ööl, kui paljaks läinud külaväljad kumasid murelikena nagu viljatu lüvalagendik, kui vesi tilkus tumedatest pilveräbalatest, märkas Jallu Taikinamaa, et ta on jälle vang."
(L, 79)

Või siis „Loos kolmest Põikpeast":

„Yö oli leuto ja hiljainen, tuuletön ja tumma. Taivas kumotti kalpeana, ikäänkuin iloiten laimeasti, joku tähti pilkoitti läpi öisen tummuuden." (VT, 42)

„Öö oli soe ja vaikne, tuuletu ja tume. Taevas kumas kahvatult, otse-

kui loiult rõõmustades, mõni
täht vilkus läbi öise pimeduse." (L, 37)

Ei tahaks küll siinjuures uskuda vanasõna, et pole head ilma halvata, kuid paraku esineb tõlkes vigu, mis häirivad teost eraldi lugedes, kuid tulevad ilmsiks ka originaali kõrvutades. Nii meeldib tõlkijatele Lepikule ja Kõivule teha nimisõnast „kuu" omadussõna „kuine", mis pole aga meie keelele omane. Näiteks:

„See oli marraskuinen yö,..." (VI, 20) on tõlgitud „Oli novembrikuine öö,..." (L, 11) Õigem oleks olnud tõlkida „novembrikuu öö" või lihtsalt „novembriöö". On eesti-pärane ja arusaadav. Ka järgnevad näited kinnitagu eelöeldut:

„Mutta nyt on elokuinen iltapäivä." (VI, 28)
„Aga praegu on lõikuskuine õhtupoolik." (L, 20)
„On elokuinen, poutainen päivä." (VI, 28)
„On augustikuine kuum päev." (L, 20)

Mõlemal juhul oleks tulnud tõlkida „kuu": „lõikuskuu õhtupoolik" ja „augustikuu põuane päev." Soome sõnale „poutainen" oleks parem vaste eesti keeles „põuane".

Ka „...maaliskuun ilta..." (VI, 62) tõlge „...märtsikuine õhtu..." (L, 61) on väär ja

parem oleks tõlkida „märtsikuu õhtu", pealegi on originaalis ka nimisõna.

Ühe lühijutu pealkiri „Heinähelteisen keskipäivän tapaukset sekä epilogi" (J, 33) on tõlgitud „Heinakuise kuuma keskpäeva juhtumused ja epiloog" (K, 317), mis vajab paremat väljendust ja oleks õigem anda kujul „Kuuma heinakuu päevasündmused ja epiloog". Soome „helteinen", tõlkes „palav, kuum, kõrvetav" on lütsõna osa „heinähelteinen" ja mõeldav tõlkes „kuu" täiendina, mitte „päevale".

Vahel on ka õiget eestipärast vormi kasutatud. Näiteks „On lokakuinen ilta" (VT, 86) on tõlgitud „Oli oktoobrikuu õhtu." (L, 90)

Eesti kuules on võõras ka lause „On jaanipäevaaegue suveöö, tulvil valgust, helgust ja mahedust." (L, 38) Kuigi originaalist sõna-sõnalt nii tuleks „On kesäyö Juhannuksen aikaan tulvillaan valoa, kirkkautta ja lempeyttä." (VT, 43), oleks võitnud lühem ütlemisviis „on suvine jaaniöö".

Eestikeelsete vastete leidmine on äpardunud ka järgmistes lausetes: „Seinistä ja katosta helvittavat

räikeänvärilised hedelmämaalaukset läpi tupakan sinisen sauhulaatan." (VT, 43)

Tõlgitud „Seintelt ja laest säravad läbi sinise tubakasuitsupilve kriiskavais värvides maalid, mis kujutavad puuvilju." (L, 38)

„Turinko välkkyi sen isoissa ikkunoissa, joiden takana Töräpään Iso keinahteli kiikkutuolissa koreassa asussaan, siinä samassa isossa ja ympyriäisessä, hedelmien ja kukkien kuvilla kaunistetussa salissa." (VT, 46)

„Päike välkus selle suures akendes, mille taga Põikpea Suur, toredasti riides, öötsus oma kiiktoolis, sealsamas suures ja ümmarguses, puuvilja- ja lillepiltidega kaunistatud saalis." (L, 42)

Mõlemal juhul oleks tulnud kasutada sõna „natüürmort" ja tõlkida „Seintelt ja laest säravad läbi sinise tubakasuitsupilve kriiskavais värvides natüürmordid" ning „... Põikpea Suur, toredasti riides, öötsus oma kiiktoolis, sealsamas suures ja ümmarguses, natüürmortidega kaunistatud saalis."

Soome „rattaat", „kärry", „ajopelit" on kahjuks saanud ühe vaste „vanker". Nii on tõlgitud

„... jolla rattaat kierivät aurinkoisena syyskuun päivänä,..." (VT, 95)

„... mida nööda vanker veeres päikesepaistelisel septembripäeval..." (L, 100)

„... rääkkäävän matkan poukkakärryjen lavoilla..." (VT, 101)

„... piinarikas teekond vankripõhjal..." (L, 107)

„Talojen pojilla oli hevoset ja suuret heinähäkit rattailla. Näillä häkkirattailla nuoret miehet istuivat..." (VT, 145)

„Perepojad olid hobustega, suured heinakoormid vankreil. Noormehed istusid vankreil,..." (L, 159)

„Kärryissä oli jyväpusseja..." (T, 141)

„Vankril olid viljakotid..." (K, 337)

Kõigil juhtudel on siin tegemist soome sõnadega „ratas" ja „kärry", mis tähendavad „kaarikut", „kahe rattaga sõidukit". See on ju ka tuttav soome filmidest. Tõlkida aleks tulnud „... mida nööda kaarik veeres...", „... piinarikas teekond kaariku põhjal...", „... suured heinakoormid kaarikuil. Noor-

mehed istusid kaarikutel..."

Sõna „vanker" võib kasutada järgmistes näidetes:

„Hän lastasi ja lastautti kaikki moninaiset maanviljelysneuvonsa pitkille kärrynlaroilleen, nousi sitten keulalle ja alkoi ajaa." (7, 273)

„Ta laadis ja lastis kõik oma mitmesugused põllutöövõistad vankrile, istus siis ise pukki ja hakkas sõitma." (M, 358)

Õigemini tuleks siin täpsustada „pikkvankrile", sest ka eespool on sellele viidatud:

„Hän valjasti oitis hevosen pitkien lavojen eteen ja lähti matkalle." (7, 272)

„Ta rakendas jalamaid hobuse pikkvankri ette ja asus teele." (M, 357)

Ühel ja samal leheküljel on „Rattaat vierivät..." (7, 40) ja „Ajopelit pysähtyvät..." (7, 40)

Tõlgitud ühtviisi

„Vanker veereb..." (K, 325)

„Vanker jääb seisma..." (K, 325).

Mõlemal juhul on valesti ja tuleks tõlkida „kaarik veereb..." ja „sõiduk peatub...". Soome sõnale

„ajopelit" vastab „(hobune) sõiduriistad", mida siinjuhul aga „sõiduki" kujul tarvitada. Sinult liitsõnas „kärrytie" tuleb tõlkida „vankritee".

Ka soome „päällysmies" ja „päällikkö" on tõlgitud ühtviisi „pealik":

„Ja päällysmies käski miehen pitää turpansa kiinni." (VT, 78)

„Ja pealik käskis mehel nolii kinni pidada." (L, 81)

„No, sanoo päällysmies..." (VT, 78)

„Noh, ütleb pealik..." (L, 81)

„No, sanoi päällysmies..." (VT, 79)

„Noh, ütles pealik..." (L, 81)

Õigem oleks siin sõna „pealik" asemel tõlkida „järelvaataja", sest samal leheküljel on ka „päällikkö", mille vasteks on õige „pealik":

„Vielä siellä pirunilette, äsähtää päällikkö." (VT, 79)

„„Või seal veel oma kuradi tükke tegema," karjub pealik." (L, 81)

Kohmakas ja väär on buквaline tõlkes „... oppia järkiviisautta..." (VT, 24) „...õppida mõistusetarkust..." (L, 16). Peaks olema tõlgitud kas

„raamatu-" või „kirjatarkust". See avaldub ju ikka inimmõistuse kaudu.

Originaalist on kõrvale kaldutud ja read sisse tulnud liigse enesekindluse tõttu:

„Päivä paistoi, elävät turisivat niittämättömässä ruohostossa, keskivirran vuotteessa vipajavien kaislojen yllä lepattelivat mustanvihertävät sudenkorennot, vesi mulskahti kalan siepatessa älyttömän vedenpinnalla helputtelevan perhosen" (7, 37)

„Päike paistis, putukad sumisesid kõrges rohus, keset jõge võnkuvate kaislate kohal hõljusid mustjasrohelised hundimuiad, vesi mulksus, kui kala napsas kinni mõtlematult veepinnal hilbutava liblika." (K, 322)

Esimesel juhul on õige vaste „niitmata" ja teisel juhul „vesikiilid". Siin oleks tulnud küll sõnastikku pilku heita ja vältida autori teksti ning olukorra moonutamist!

Ka „võõrusekamber" pole kirjakeelele omane ja lauses „... menee paiskaten ovet selälleen porstuaan ja sen peräkamariin" (VT, 40) oleks tulnud kasutada sünonüümi „tagakambrisse". Praegusel kujul „... läheb uksi selili lahti virutades eeskotta ja sealt võõrusekambrisse" (L, 35) pole lause õnnestunud.

Arusaamatuks jääb ka järgmise lause tõlkimise mõte:

„Sellainen on se mies, joka tulla humsuttaa mustassa puvussa, hattu päässä, nahkainen laukku kainalossa, ..." (VT, 31)

„Nüsugune on see mees, kes seal teed mööda tulla tutsib, mustakarva riided seljas, kübar peas, nahkpaun kaenlas; ..." (L, 24)

Õigem oleks nii: „Nüsugune on see mees, kes seal tulla tutsib, mustad rõivad seljas, kaabu peas, nahkpaun kaenlas..." Et tegemist on mehega, siis tuleks talle ka meeste peakate anda.

Sõnasõnaline tõlge moonutab mitte emakeelt.

„Sillä työpäivänä oli niin pitkä kuin keskikesäisen aurin-

gon paistekin." (VT, 143)

„Sest tööpäev oli niisama pikkkui kesksuvise päikese paistminegi."
(L, 157)

Tõlkes „kesksuvine" ei sobi ja õige eestipärane vorm on „südasuvine".

Halb on ka järgmine tõlge:

„Silloin ja tällöin joku velallinen joutui yhä kovempaan ahdinkoon, ei voinut suorittaa korkoja; tuli vasaramarkkinat ja Jisakki sai hoteisiinsa talon ja tavarat."
(VT, 26)

„Aeg-ajalt sattus mõni võlgnik ikka suuremasse kitsikusse, ei suutnud protsente tasuda; tuli kohtuhaamrilaat, ja Jisakki sai oma hoiu alla nii talu kui ka inventari." (L, 18)

Soomekeelne „...tuli vasaramarkkinat..." oleks tulnud tõlkida „...läks enampakkumisele..." ja „...sai hoteisiinsa..." „sai oma valdusse", mis oleks eestipärasem.

Soome sõnale „kulkuri" on eestikeelsed vasted „hulgus, hulkur; rändur, reisimees." Tõlkes on kasutatud vasteid varieeruvalt, paindlikult ja õigesti.

Ei ole põhjust alati autori kunstikavatsuslikke mõtteid tõlkes omapoolselt täiendada.

„Sillä jonkin tunnin kuluttua hänen on mentävä nanttaalin miehen heinäväkeen." (VT, 195)

„Sest mõne tunni pärast peab ta minema Suurvatsa peremehe niidule heinatööle." (L, 218)

Siin oleks vabalt võimud tõlkida „... peab ... minema suurtalumiku juurde heinatööle."

Kohmakalt kõlab eestikeelses lauses „... jões oli kevadine suurvesi äsja alanenud ja alaner vesi paljastas Pätölä peremehele midagi." (M, 355)

Ka tiive nordus ei õigusta end siin midagi stiililt ja on halvakõlalene. Originaali „... joessa oli kerättävä juuri laskeutunut, ja pakenera vesi teki Pätölän isännälle pienen paljastuksen." (J, 271) võiks tõlkida näiteks nii: „... jões oli kevadine suurvesi äsja langenud ja alaner vesi ..."

Veel mõned ebatäpsused:

„Surtiin kalaa ja leipää ja ryypättiin sinukka ..." (VT, 110)

„Järati kala ja leiba ning ryypati kooritud piima peale ..." (L, 118)

Meil on aga „kooritud piimana" tuntud mõiste „lõss", mida oleks tulnud kasutada.

Esineb ka sõnade ja lauseosade tõlkimata jätmisi, mis antud tekstis end ei õigusta.

„... jonka nurkanjurissa rehottavat vain viholaiset ja nukkuvaiset..." (J, 276)

„... mille nurkade ümber lokkavad vaid nõgesed..." (N, 360)

Kas on teadmatusest või tähelepanematusest teine sõna tõlkimata jäetud, kuid mõlemal juhul on tekkinud viga. Õige on tõlkida „... mille nurkade ümber lokkavad vaid nõgesed ja ohakad..."

Ka lauses „Reen jalakset ja viitaiset savirikot kitisivät ja tähdet välkkyivät." (VT, 109) on osa tõlkimata. Tõlgitud on ainult „Reejalased kiunusid ja tähed sirasid." (L, 117)

Peab aga tõlkima „Reejalased ja kaustavõrsad nagisesid ja tähed sirasid." Sõna „kiunusid" annab edasi teravat heledat heli, „nagisesid" on sobivam onomatopöa.

Tõlkimata jätmisi on veelgi:

„Hoi, hyvä mies, huutelee Laki-Matti..."
(VT, 56)

„Hei, mees, hõiskab Kohtu-Matti..."
(L, 54)

Täpsem tõlge on „Hei, kulla mees..."

„Ei kai näinä tämmöiset minua paljon uskostani korjuta, vai? sanoo vanha mies." (VT, 194)

„Ega see suutäis minu usku palju ei nõiguta, või mis?" (L, 217)

Siin on terve saatelause tõlkimata.

Olenevalt aga kontekstist ja olukorrast pole sugugi vaja iga sõna täpset tõlget.

„Se on Kivitalon kesämies poika ja on loukannut nokkansa, eivätkä ole saaneet veren vuotoa asettumaan." (VT, 98)

„Se on Kivitalo suiline ja on oma ninale viga teinud, ei ole teised verd pidama saanud." (L, 103)

Lühem tõlge on siin kahtlemata õigem ja vastab kõnekeelele. Järgmises näites aga vajab asesõna tõlkimist.

„Onko asuntosi ja aarteesi siellä, sinä tyhmä lintu?" (J, 178) Tõlgitud on „Kas on su eluase ja vara seal, rumal lind?" (M, 344) Õige on tõlkida „Kas su elu ase ja vara on seal, sina rumal lind?"

Ebatäpsus on ka lihtsa lause tõlkimisel, nagu

„Laaja päälaki oli paljas ja kalju kuin munankuori..." (7, 33)

„Lai pealagi oli lage ja paljas nagu munakoor..." (K, 317)

Siin on öeldistäited vahetatud ja „kalju" vastena tuleb anda „sile", niisiis: „Lai pealagi oli paljas ja sile nagu munakoor..."

Soome sõna „kekri" tõlkimine on ebajärjekindel.

„Kekrin aikana hänen äitinsä teki muden vuoden kestävän kontrahdin Kivitalon isännän kanssa." (VT, 109)

„Sügisel hingedepäeva paiku tegi Taneli ema Kivitalu peremehega uue aastalepingu." (L, 117)

„Seuraavana kekrinä hän muutti akkoineen Kivitalosta Isoon Mahalaan." (VT, 116)

„Färgmisel pühakutepäeval kolis ta koos naisega Kivitalust Suurevatsale." (L, 125)

Friedebert Tuglas on A. Kivi „Seitsmes vennas" tõlkinud „kekri" „mihklipäevaks", mis sinna väga hästi sobis.

„Mutta olenpa kuullut, että

syödään täällä lihaa kuin kekrinä vaan."[4]

„Kuid ma olen kuulnud, et siin süüakse liha, nagu oleks aina mihklipäev."[5]

Haanpää jutus ei saa seda kasutada. Soome mütoloogias on „kekri" pühade meeste päev ja kalendris 1. novembril. Vanal ajal oli see surnute mälestuspäevaks. Hiljem hakkasid teenijad sel päeval omi kohti vahetama. Siis valmistati paremaid roogi ja söödi rohkesti.[6] Praegu analüüsitavas tõlkes „pühakutepäev" ja „hingedepäev" võivad meie ateistlikule lugejale tekitada mulje kahest ajaliselt väga kaugel seisvast tähtpäevast. Ühe sünonüümi kasutamine õigustab end täiesti.

Olgu esitatud veel mõned väärvasted, mida oleks tulnud vältida:

„Tulokkaat tekivät tulea kamiinaan..." (J, 446)

„Tulijad tegid tule alju..." (N, 372)

Soome „kamiina" vaste on „kamin, lle", tõlkes oleks õigem „kolle".

Soome rahaühikuns on penniid ja markad. Tõlkes on väär kasutada „kopikat":

---

[4] A. Kivi, Seitsemän veljestä, Helsinki 1908, lk. 316.

[5] A. Kivi, Seitse venda, Tallinn 1955, lk. 208.

[6] E. A. Saarimaa, Selityksiä Aleksis Kiven teoksiin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 163, Helsinki 1946, lk. 47

„... ja ojensi rahasenkin..." (J, 446)

„... ja ulatas kopikagi..." (N, 372)

„Metsänkaatajakin sai jotakin irti kovalla työllä." (J, 282)

„Raietöölinegi sai kõva tööga kopika taskusse." (N, 367)

Tõlkida tuleks „... ja andis sularahagi..." ning „... sai kõva tööga midagi taskusse."

Sõnasõnalise tõlke kohmakusest räägivad ka sellised näited:

„Voi äityä satamaankin päiväkausiksi." (J, 445)

„Võib ägestuda sadama päevade kauba." (N, 371)

Soome „äityä" vasteks on küll „ägedaks minna, ägestuda, ärrituda, vihale minna", kuid siia tõlkesse ei sobi neist ükski. Eestlane ütleks lihtsalt „võib kallata päevade kauba."

Teisel juhul aga õigustaks end sõnasõnaline tõlge:

„Pisarat rapisivat hänen sadetakkiinsa." (J, 143)

„Pisad ratisesid ta vihmakuele."

Tõlgitud on aga „Sadu rabises ta vihmakuele." (K, 340)

Kui mõte selgus ei nõua, pole vaja tõlkes täiendite*ga* nõisteid täpsustada.

„... ja olletikin kun harmaa pilviverho seuloskelee lumikiteitä." (7, 69)

„... ja pealegi sõelub hall pilvevaip peeni lumekübemeid." (K, 329)

Täiend „peen" on siin ülearune, sest „lumikide" on juba peen „lumekristall, -kübe".

Kui „isäntä" tõlkida „peremees", siis „maanviljä" tuleb tõlkida „põllumees, põllutöölise, maatöölise".

„Minä olen Pekka Pätö, maanviljeliä, tämän pitäjän Pätölän talosta." (7, 273)

„Mina olen Pekka Pätö, peremees, selle kihelkonna Pätölä talust."
(M, 357)

Siin tuleks valida „põllumees".

Soome postpositsioonile „käsin" pole leitud tõlkes vastet „poole, poolt".

„Ja mitä olisi siihen sanonut äiti, joka sieltä Hotakasta käsin piti yhä silmällä hänen elämäänsä ja olosuhteitaan." (VT, 111)

„Ja mida oleks selle peale ütelnud ema, kes sealt Käbekalda kurtsikust tema elu-olu alatasa silmas pidas." (L, 120)

„Sellainen oli maailma, elämä, kun katsoit vironolle käsin sen rantakallion korkeudesta." (J, 177)

„Selline oli maailm ja elu, kui vaatasid lahele kõrgelt rannakaljult." (M, 342)

Esimesel juhul oleks tulnud tõlkida „... Käbekalda poolt ...", teisel juhul „... lahe poole ..."

Küsitav on sõna „vatsan" tõlge „rinna" kujul. Näiteks:

„Tuon vaalean, mustapilkkuisen vatsan takana takoi sydän ja kiehutti verta." (J, 178)

„Tolle valkja, mustatähnilise rinna taga tagus süda ja pani vere keema." (M, 343)

„Vatsa" on „kõht", kuid siin oleks tulnud tõlkida „... poo taga ..."

Kuigi eesti ja soome keel on lähedased sugulaskeeled, ei saa ometi kõigile sõnadele täpseid vasteid leida. Mõnikord ei luba seda leksikaalsed erinevused, kuid teisalt pole tõlgid igakord valvunud tabavaid väljendeid leidma. Esineb juhtumeid, kus asjatult kasutatakse kõrvallauset või

paigutatakse see valesti.

„Kirjoita siis kuitti." (VT, 40)

„Kirjuta siis paber, et oled ära maksnud." (L, 35)

Siin on kõrvallause täiesti asjatult. Lihtne oleks öelda „Kirjuta siis kviitung."

„Sitten tulee huutopoika, parin kyynäränmittainen nupupää, kylmästä punertavin, räkäisin naamoin, kirkkaanpyöreinsilmin."
(VT, 63)

„Siis tuleb poisike, kes on vallast vähempakkumisel talle kasvatada võetud, paari kännra pikkune, külmast punetava, määrdunud näoga ja suurte elavate silmadega nudipea." (L, 329)

Et sõnale „huutopoika" pole eesti keeles täpset vastet, on tõlkija kasutanud mõiste täpsustamiseks kõrvallauset. Praegusel juhul põhisõna „poisike" järel olev kõrvallause teeb mõistmise raskemaks, sest järgnev iseseisev nimetav jääb oma põhisõnast kaugele. Selgem oleks, kui täiendkõrvallause põhisõna ette tuua:

„Siis tuleb vallast vähempakkumisel

tallu kasvatada võetud poisike, paari küünra pikkune, külmast punetava, määrdunud näoga ja suurte elavate silmadega nudipea."

Järgmisel leheküljel on tõlkes vasted „poisike", „vaenelaps". Viimast kasutada on õigem.

Vigased on ka küsilausete tõlked eesti keeles. Soome partiklile „-ko,kö" vastab eesti keles küsisõna „kas".

„Tuulestako ja auringon paisteesta?" (VT, 70)

„Tuulest ja päikesepaistest?" (L, 70)

Õigel on: „Kas tuulest ja päikesepaistest?"

„Onko sinulla mitään kirjoja tai kontrahteja?" (VT, 34)

„On sul mingi paber või kontraht?" (L, 28)

„Onko se poika, Hota-Taneli?" (VT, 107)

„Oled see sina, poiss, Käbekalda Taneli?"

Õigem oleks tõlkida „Kas sul on mingi paber või kontraht?" ja „Kas see oled sina ..."

Lubamatult valisti on tõlgitud lause „Sen saman joen, jonka latvajoksulla oli Tanelinkin kotikylä ja eläminen." (VT, 146)

„Sellesama jõe kaldale, mille ladvapoolses otsas oli Taneli kodukülа ja elujärg." (L, 161)

Eesti keeles on kasutusel mõisted „jõe ülem-, kesk- ja alamjooks". Siin oleks tulnud tõlkida „... mille ülemjooksul oli...". Hiljem on õiged vasted leitud, näit. „... jõe ülemjooksul..." (L, 164), kuigi originaalis on „... jokilatvoilla..." (VT, 148)

Ebajärjekindlus valitseb ka pärisnimede tõlkimisel. Meie tõlkepraktikas ja -teoorias allakse seisukohal, et nimed jäetakse tõlkimata ja antakse edasi kujul, nagu nad originaalis esinevad. On lubatud tõlkida ainult iseloomulikke, väljendusrikkaid omadussõnalisi või hüüdnimesid. Vaadeldavas tõlkes on osa nimesid tõlgitud eesti keelde, osa jäetud tõlkimata, nagu oleks võinud seda teha. Pealegi on tegemist ühe ja sama isikuga.

„Kylän laitamilla pyrki jokeen

pienoinen puro, jota nimitettiin Hotapuroksi. Sen rannalla sijaitsevan vähäisen talon nimi oli Hotakka. Talon emäntää sanottiin Hotan Leenaksi." (VI, 91)

„Küla serval lungis jõkke pisuke oja, mida nimetati Käbeojaks. Selle kaldal asuva väikese talu nimi oli Käbekalda. Talu perenaist hüüti Käbe-Leenaks." (L, 96)

Siin on nimede tõlkimine õnnestunud ja selle juurde oleks tulnud ka jääda. Kuid juba järgmises lõigus ei peta sellest kinni, vaid on kahesugust esinemist.

„Sillä näihin aikoihin tiesi Hota-Leena odotella taloonsa jotakin uutta tulokasta. Tämä tulokas ilmeni Taneliksi, Taneli Hotakaksi." (VI, 92)

„Sest sel ajal teadis Käbe-Leena, et majja on oodata uut juurdetulijat. See uustulnuk osutus Taneliks, Taneli Hotakkaks." (L, 96)

Siin oleks küll olnud õigem tõlkida „... Taneli Käbekaldaks" ja jääda selle juurde lõpuni.

Soome eesnimi „Matti" esineb meil üldiselt „Mati" kujul. Ka tõlkes oleks õigem olnud eestipärase vormi kasutamine, sest siia kuulub ka ilmekas eesnime osa, mis kirjutatakse sidekriipsuga: Laki-Matti ja Mäki-Matti. Mõlemal nimel on esimene pool tõlgitud ja antud edasi „Lohtu-Matti" ja „Mäe-Matti" kujul.

Teised tegelased ja kohad, mis esinevad episoodiliselt, on osalt eesti- ja osalt soomepärasel kujul. Õnnestunud on Närhi-Tikka, Iso Mahala, Verkko-Ukko, Töröpää, Tapuli jmt. eestikeelne tõlge sellisel kujul, nagu Paskuääri-Tikka, Suurvatsa, Võrgu vanamees, Põikpea, Kellatorn jmt. Tõlkida oleks tulnud ka selliseid nimesid kui Hongan Heikki (J, 264) Terhen-Pietari (J, 280), Korven talo (J, 142). Hongan Heikki esineb Honka Heikki (M, 348) kujul. Soomepärasele „honka" vastab eesti keeles „hong", nüüs Honga Heikki. Soome „terhi [terhen]" on „karuohi", mis tõlkes iseloomustaks lähemalt seda kinnist meest. Nüüs Kare-Pietari. Korven talo on lihtsalt Laane talu. „Susisso" (L, 193) vastena õigem on „Hundisoo", nagu see ka kõnekeeles meil esineb.

Burkalism on noonutanud
ka fraseoloogia tõlget.

„Mutta sulhanen itse huojahteli humalaisena, päissään kuin taivaan käki." (VT, 20)

„Peigmees ise aga taarus purjus päi ringi, täis kui taevane kägu." (L, 11)

„Sitten he vähitellen poistuvat jättäen nuoren isännän taivastelemaan pihamaalle, humalaisena kuin käenpoika." (VT, 21)

„Siis kaovad nad üksteise järel ära, jättes noorperemehe üksi tõllerdama, joobnuna kui käopoja." (L, 12)

Esimene lause tuleb tõlkida:

„Peigmees ise aga taarus purjuspäi ringi, täis kui tina."

Teisel juhul: „Siis kaovad nad üksteise järel ära, jättes purujommis peremehe üksi tõllerdama."

Soome „eräma" tõlge on kohati liiga vabalt ja mulevaldselt edasi antud, mis end sugugi ei õigusta. Näiteks „Tühi maa?" (M, 342) pro „Kas kõrnumaa?" (originaalis „Eräma?"), „metsakolkas" (N, 366), „mäestikus" (M, 346). Õigem valust siiski piirduda „kõnnu- või tagamaaga."

Kõrutades soome- ja eestikeelset teksti ilmnes, et tõlkijad pole olnud oma otsevõttes järjekindlad ja tähelepanelikud. Vigu esineb sünonüümide leidmises, on jäetud tõlkimata üksikuid sõnu ja isegi lauseosi, mille tagajärjel on autori sõnastus nivoneerunud.

Teisest küljest on olnud väär tõlkida sõna-sõnalt fraseoloogilisi väljendeid, mistõttu on moonutatud meie emakeele kaunikõlalisust. Tõlkija peab panema autori mõtte sõnelema, mitte aga üht või teist fraasi matemaatilise täpsusega edasi andma.

Need on ettekeited, mida oleks võinud hoolsa tööga vältida.

Järgnevalt jälgitakse algteksti ja tõlke stiili, milliste vahenditega on autori ütlemisviisi tabatud ja kuidas see eesti keele omapärale vastab.

II. TÕLKE STIILIST

Piippolast pärit alev kirjanik Pentti Haanpää on soome kirjanduses omapärase palgega sõnameister. Tema lühiromaanid „Lugu kolmest Põikpeast", „Käbe-Leena poeg", „Laanesõda" ja „Jahud" on ilmunud sarjas „Suured soome jutustajad". Autori ütlemisviisis on palju regionaalset, just sellist, mis on omane ainult Põhja-Pohjanmaale, mida teiste autorite juures ei esine. Tegelased on üksikindiviidid, kes enamikus elavad omaette primitiivselt karmi looduse keskel, kuid kelle meeled on avatud ümbritsevale loodusele ja vahel ka ühiskondlikule elule. Kõne on napisõnaline, mõnikord huumorikõllane, irooniline, vahel isegi vulgaarne, naudingud koguni animaalsed. Autor ei püüri tugeva kompositsiooni poole, vaid pakub lugejale mitmekesiseid põhjamaiseid looduspilte sädelevas sõnastuses. Just looduskirjeldustes on ta kordu-

matu. Siin on nõtket rütmikat, alliteratsiooni, assonantsi, kordust, sisemist liikurikat ja poeetilisi kõnekäände.

Eelmises peatükis oli põgusalt juttu vigadest, mis autori stiili moonutasid. Käesolevas peatükis jälgitakse süvendavalt leksikaalsete väljendusvahendite kasutamist autori stiili edasiandmiseks ja säilitamiseks. Haanpää on rikkaliku sõnavaraga autor, kuid alati ei kasuta ta erinevaid sünonüüme. Kordused tuleksid aga tõlkes säilitada, kui pole just tegemist fraseoloogiliste ühenditega, mis tõlkides oma tähenduse kaotanssid.

„Ullivesinen vuono oli tyyni." (J, 177)

„Ullivesise laht oli vaikne." (M, 341)

„Mutta edempänä vuonon rannalla rakennettiin maantietä yhä kohti pohjoista." (J, 177)

„Kaugemal abaja rannal ehitati maanteed ikka edasi põlja poole." (M, 342)

„... kun katsoit vuonolle käsin..."
(J, 177)

„... kui vaatasid lahele..." (M, 342)

Selline „lahe" ja „abaja" vaheldumine kasutamine ei õigusta end. Samalaadsed on ka järgnevad näited.

„Hän oli vähän nolo, ..." (J, 269)

„Tal oli veidi piinlik, ..." (M, 353)

„Mutta hän kätki noloutensa ja naureskeli mukana." (J, 269)

„Kuid ta varjas oma häbi ja naeris kaasa." (M, 353)

„... niin noloudentunne valtasi hänet nyt niin todenteolla, ..." (J, 269)

„... siis valdas teda häbitunne nii tõsiselt, ..." (M, 354)

„Liekit hulmusivat ja hulmusivat..." (VI, 41

„Leegid mühasid ja lõõmasid..." (L, 36)

„... sinä tyhmä..." (VI, 39) on tõlgitud ühel ja samal leheküljel erinevalt „... sina juhm..." ja „... sina rumal..." (L, 34)

Sisuliselt on eestikeelne tekst korras, kuid autori kunstikavatsuslikest kordustest on mööda minnud. Haanpää viitab siin soome maamehe mõtteskaalale, millel on väike liikumist. Seda peaks ka tõlkija taotlema.

Kui autor ise on kasutanud erinevaid sünonüüme, peab tõlkes ka püüdma neile vasted leida.

„... hevonen, joka ontuu oikeaa etustaan." (J, 141)

„... hobune, kes lonkas paremat esijalga." (K, 337)

„... mies, joka nilkutti..." (J, 141)

„... mees, kes lonkas..." (K, 337)

„... koira, joka sekin ontui oikeaa etujalkaansa." (J, 141)

„... koer, ja seegi lonkas paremat esijalga." (K, 337)

On ilmne, et soome „ontui" ja „nilkutti" vastena ei saa kasutada üht sünoonüümi. Pealegi pole selleks vajadust, sest siin on võimalik valida sobiv vaste, näiteks „lunkas" „nilkutti" asemele.

Ka järgmises lõigus võiks mõte teisiti sõlada:

„Ja kohtahan tuo taitaa nuo tarvita taasen, katala, köyhtyy, tekee velkaa, entinen porho. Lüaksi hullutteli..." (VT, 50)

„Ja tal võib neid varsti ehk endalgi, armetul, tarvis minna. See endine rahajõmm jääb vaeseks, teeb võlgu. Teeb juba liiga oma tükke." (L, 46)

Kahekordne tegusõna „teeb" pakkumune rõrgendab stiilimõju. Tuleks tõlkida „... teeb võlgu. Läheb juba liiale."

Kui autori kordustel on erinev otstarve lauses, võib neid erinevate sünoonüümidega tõlkida.

Nii on tõlgitud „... pakkanen rapsaa..." (VT, 79) „... pakane paugub..." (L, 81) ja „Antakaa rapsaa!" (VT, 79) „Laske käia!" (L, 81) Siin on see kontekstis arusaadav ja lubatav.

Haanpää on kohati otse naturalistlik. Enamikus on tõlkes sellest kinni peetud ja stiililiselt tabatud. Mõnngad kõikumised nii siia- kui ka sinnapoole esinevad.

„Mihin — sitä on työläs tajuta: vasta sen maha on täytetty maidolla, eikä verodenvaatteissa pitäisi olla mitään epämukavuutta." (7, 68)

„Mispärast — seda on raske mõista: alles sai ta kõht piimaga täidetud ega tohiks mähkmeteski ebamugavust olla." (K, 327)

Siin esitatud „kõht" soome „maha" vastena ei haara halvustavat, veidi jämedat mõtet. Paremini sobiks „magu" või „vats".

Ka „... takapuoli heilui ..." (J, 177) tõlkimine kujul „...alumine kehaosa õõtsus..." (M, 342) on pehmendava nüanssiga. Õigem oleks tõlkida „...tagumik õõtsus..."

Esineb ka seda, kus tõlkija on liialdanud halvustava rõhutamisega.

„Sun kerälle!“ (VT, 35)
„Lõuad kinni!“ (L, 29)

Tagasihoidlikum tõlge oleks „sun kinni“, nagu see ka autoril esineb.

Meie tõlketeoreetilistes seisukohtades ja praktikas taunitakse sõnasõnalisust. Kuid pole mingeltki õige, kui autori lühikesi väljendeid pikalt venitatakse, kuigi võib ka lühemalt öelda.

„Herrasmiehestä alkaa tuntua kaamealta.“ (VT, 87)
„Härrasmehele tuleb peale õudne tunne.“ (L, 91)

Miks mitte öelda „Härrasmehel hakkab õudne“?

„Parin vuoden vierittyä oli talon karja taasen täysilukuinen, ...“ (VT, 26)
„Kui paar aastat oli möödа veerenud, oli talu kari jälle täisarvuline, ...“ (L, 18)

Kõrvallausega alustamine teeb kohmakaks väljendusviisi ja õigem oleks alata: „Paari aasta pärast oli talu kari jälle täisarvuline ...“

„Innolla alettün nyt ahertaa hengellisiä, tehdä työtä autuuden asian eteen." (VT, 112)

„Iänu ja agarusega asuti nüüd higistama usuasjade nallal, töötama õndsuse kättevõitmise eest." (L, 121)

Siin pakutud „iänu ja agarusega" asemel tuleks tarvitada ainult „ihnuga"!

„Elokuun taivas kaartui korkeana, järvi oli tyyni, asukkaat puuhasivat askareissaan, ja jantilas mies oli iloinen luonnoltaan ja nautti herrundestaan." (J, 136)

„Augustikun taeras kaardus kõrgena, järv oli vaikne, külaelanikud tegid igaüks oma tööd, ning jõudemees oli loomu poolest rõõmus ja tundis naudingut oma härraelust." (K, 332)

Siingi võiks „tundis naudingut" asemel öelda lühemalt „nautis oma härraelu."

„Siinä oli monta taloa ja vielä useampia mökkiläisiä, kotureita ja ahertajia." (VT, 155)

„Siin oli palju talusid ja veel rohkem vabadikke, nii kodusistujaid kui ka töötegijaid ja valvanägijaid." (L, 171)

See üllatlik täpsustamine muudab lause lohisevaks. Mõtte selgus on tabatud ka järgmises tõlkes:

„Siin on palju talusid ja veel rohkem vabadikke, nii kodus istujaid kui ka töörühmajaid."

Taolisi keerulise konstruktsiooniga lauseid on tõlkes mitmel pool. Sõnimõtteks peaks olema aga väljendusviisi ökonoomsus. Kelegi ei paista autor oma paljusõnalisusega silma. Ka lühike küsimus „Vierasko?" (J, 280) on tarbetult pikaks venitatud „Kas mõni võõras tuli?" (N, 366) Püsaks küsimusest „Kas võõras?" Veel näiteid:

„... taisivatpa pohjimmaiset olla ukkovaarinkin jäljeltä." (VT, 26)

„... ja kõige põhjapealsemad rahad võisid vist juba vanaisast olla sinna jäänud." (L, 18)

Sama saaks öelda lühemalt ja ladusamalt: „... ja kõige põhjapealsemad võisid juba vanaisast olla sinna jäänud."

„... kuin riemusta pakahtuvaa laulusaan." (VT, 25)

„... otsekui rõõmu pärast pakatavat laulu." (L, 17) Tõlkida võiks „... otsekui rõõmust pakatavat laulu."

Kõnes esineb juhtumeid, kus asju otseselt õige nimega ei nimetata. Kahtlkes tuleb sellest kinni pidada.

„Mutta nyt se on tehtävä." (VT, 87)

„Aga nüüd tuleb testament ära teha." (L, 90)

Asesõnaline väljend „se" õigustab end siin täiel määral. Varem on juba testamendist juttu olnud ja stiililiselt pole muudatusi vaja.

Stiililt konarlikud on ka järgmised näited:

„...aion tehdä kirkkaan käänteen, vinkkelimutkan elämäni taipaleella." (VT, 38)

„... kavatsen teha selge pöörde, vinkilitavlise käänu oma eluteel." (L, 33)

„... että siinä on syömäri, ja suuri." (J, 445)

„...et siin on söömar, ja suur söömar." (N, 372)

Esimesel juhul tuleb tõlkida „... kavatsen teha täispöörde, päris vinkli oma eluteel" ja teisel juhul jätta alus kordamata ning tõlkida „... et siin on õgard, ja veel suur." „Söömar" pole sobiv, parem „söödik" või „õgard".

„He saapuivat perille, öiseen, nukkuvaan kämppään." (J, 446) — „Nad jõudsid kohale öösel, magavasse onni." (N, 372)

Sün on tõlge ebaõnnestunud nii stülilt kui na keelelt. Tarvis on tõlkida „Nad jõudsid öösel naqavasse onni kohale."

Soome sõnale „laakea" on vastena kaks põhitähendust: 1) lame, lapik ja 2) lai, avar. Tõlkes „lage" on väär vaste.

„Pirtti on vanha, laakea, levein likaisenvalkein palkein, jyhkeä uuni, kuusiin ruutuihin jaoitetut akkunat." (J, 68)

„Tare on vana, lage, jämedatest määrdunud-valgetest palkidest, kohmakas ahi, kuueks ruuduks jaotatud aknad." (K, 327)

„Sitten hän veisaa, veisaa vatsan pohjasta nousevalla, heleällä, kiekaisevalla äänellä laakeassa, karstalakisessa pirtissä." (J, 71)

„Süs ta laulab kirikulaulu, laulab rinna põhjast tuleva, heleda, kileda häälega lagedas, tahmase laega talutares." (K, 331)

Süa sobib vastena „avar", mis säilitab na autori teksti.

Samalaadseid sünonüümide ebakohaseid vasteid on leida mujalgi.

„Tummanmuhevassa metsässä

kukkus käsi ..." (VT, 127)

„Tumedas metsapõues kukkus käsu ..." (L, 138)

Stiililiselt vajaks tõlkimist ka „muhev", millele vastab „tore, uhke."

Sõnale „ryyppytoveri" (J, 139) on vastena antud „joomakaaslane" (K, 336), õigem oleks „napsikaaslane" ja „leudon" (J, 69) on tõlgitud „mugava" (K, 328), kuigi täpsem oleks „pehme."

„Eihän se hukassa olluttkaan."
(J, 271)

Võiks tõlkida „See ei olegi siis päris hukas" praeguse „See ei olegi siis päris otsas" (M, 365) asemel.

Eestikeelses tõlkes on lause: „Kord pääses ka Taneli sinna tööle: tõrvaga maja seinu ja nurki määrima." (L, 100)

Originaaliga võrreldes „Eräänkerran pääsi Tanelikin sinne töihin: pyyhkimään tervaa punstellin seinüin ja nurkkiin." (VT, 95) tuleks siin tõlkida „Kord pääses ka Taneli sinna tööle: maja seinu ja nurki tõrvama." „Tõrvaga määrima" võib ka pahatahtlikku tegevust märkida, mida siin autoril mõeldud ei ole.

„Olen suorittamassa veropäiviäni..."
(VT, 160)

tõlge „Teen oma päevade eest tööd..."
(L, 177)

on ebatäpne. Õige on tõlkida „Teen oma teopäevi..."

Käskiva kõneviisi vorm „Pois!" (VT, 117) on tõlgitud ma-infinitiiviga „Tulema!" (L, 127) Siin saab aimsasti vastuks olla ükskagi „Tule!" käskivas kõneviisis.

Haanpää looming on kirjakeelne, murdesõnu esineb harva. Aimult kingsepp Teppo „Loos kalmest Põikpeast" kõnelek murdes.

„Sannoo joka sannoo, vaan joka ei, se ei." (VT, 33)

„Milläs me akan kanssa sen aikaa elämme..." (VT, 34)

„Sama se, jos minun leivissäkin istun jonkun kenkauden." (VT, 34)

„Pitänee sitten tehdä niitä kenkiä, kun nüm tunnoton ootte..." (VT, 34)

Ka Põikpea Suur kasutab korraus murret „Ootte te ennenkin eläneet." (VT, 34)

Tõlkes on järjekindlalt kirjakeelt kasutatud.

„Ütleb, kes ütleb, aga kes ei, see ei." (L, 27)

„Kuidas ma eidega selle aja ära elame..." (L, 27)

„Ükspuha, kui ka kroonuleiva peal saab mõne kuu istuda." (L, 28)

„Eks peab siis vist neid saapaid tegema, kui nii vali olete..." (L, 28)

„Olete ennegi elanud." (L, 28)

Murdeline omapära peaks siiski säilima. Siin on tõlkijal vabadus valida, millist murret emakeelus kasutada. Praegu sobiks näiteks muhu või rannamurre.

Stiililt kohmakas on selliste kõnekäändude tõlkimine:

„Elettävä se elävän on!" (VT, 21)

„Yritettävä se elävän on." (VT, 16)

„Kellel elu sees, se peab elama!" (L, 12)

„Peab katsuma kuidagi elada, kui elu sees on." (L, 6)

Siingi võidab lühem eestipärasem viis: „Elu tuleb elada!" ja „Peab katsuma seda elu elada."

Haanpää jutustust on meeldiv originaalis lugeda. Kohati ta laused otsekui helisevad onomatopoesiast või kõlakujundeist. Tõlkes jääb seda kahjuks vähemaks. Oleks tahtnud rohkem kuulda alliteratsiooni ja assonantsi kõlajõudu, mis seda võimalik on leksikaalselt edasi anda.

„Ne olivat ensimmäiset ryypyt

kahvilassa, josta he kuitenkin pian siirtyivät huutokauppataloon, kauniiseen kamariin, missä seura lisääntyi ja seurustelu jatkui." (J, 273)

„Nad võtsid esimesed lonksud kohvikus, kust nad siiski jälle peatselt oksjonimajja läksid, ilusasse tuppa, kus seltskond suurenes ja vestlus jätkus." (M, 358)

„Miksi ei, miksi ei tapeltu talvella kovemmin." (VT, 80)

„Miks, miks ei võideldud talvel kõvemini?" (L, 83

Sisuliselt näib olevat kõik korras, kuid pole originaalipärast kõlavust. Tõlkes oleks parem „ilusasse tuppa" asemel öelda „kaunisse kambrisse" ja „ei võideldud talvel" asemel „ei tapeldud talvel". Kõlavus on ilmne. Pole ju ka midagi viga, kui tõlge lubab sõnasõnalisust.

„... veri lirisee astioihin..." (VT, 17) tõlkimine „... veri suliseb anumatesse..." (L, 7) pole tapne. Soome „liristä" vasteks on küll sünonüümid „suliseda, niriseda, soriseda", kuid igaühel on onomatopoeetiline nüanss. Õige on „vesi suliseb",

kuid vere kohta ei sobi nii. Tuleb valida viimaste sünonüümide vahel, millest ilmekam on „soriseda". Nüsiis „veri soriseb anumatesse," sest Timo Taikinamaa sooritab oma tappetööd ägeduse ja käbedusega.

Haanpää oskab oma tegelaste könemaneeri erinevalt varieerida. Sõnale „ütlema" leiab ta rohkesti sünonüüme, mida tõlkija H. Lepik on mitmeti suutnud edasi anda. Näiteks „tiukaisee (VI, 56), virkahtaa (VI, 59), supisee (VI, 80), ärisee (VI, 80), äyhkäisee, säkättää, soimaa" vasted on „kähvab (54), lausub (58), pomiseb (82), õriseb (82), toriseb, kädistab, noomib" jne. Ka lükumisverbide mitmekesisus on tabavalt edasi antud.

Põhiliselt on tõlkijad stilistilised kujundid suutnud edasi anda ja kohati on tõlge nauditavgi.

III. ÕIGEKEELSUSVEAD

Haaupää „Juttude" tõlkes esineb grammatilisi vigu, mis ei sõltu küll originaalist, vaid emakeele väärest tundmisest. Neid on nii ortograafilisi kui ka interpunktsioonialalt, kuid pole jälgitud ka sõnade järjekorda ja eesti keelele omast lausestust.

Ortograafia alal on „lumehelvete"(5)pro „lumehelveste",
„saagid"(N,371)pro „saed",
läks voodi(N,363)pro voodisse,
konklõug(L,29) pro konkslõug.

Sõnade „oma" ja „enda" kasutamine on segi nagu kehval koolipoisil. „... millega endi ümbrust uurivad"(L,32) pro „... millega oma ümbrust uurivad". „Se hujula praegune peremees püüdis koguda varandust töö vaevaga, enda ja töömeeste higi valamisega" pro „... oma ja töömeeste higi valamisega." Mõlemal juhul kuulub „oma" nimisõna juurde ja ei tohi ära vahetada asesõnaga „enda".

Sõnasõnaline tõlkimine on mõnutanud eestipärast lauseliikmete järjekorda.

„Kohtu-Matti oli viimasega maan-

teel kokku juhtunud, ta oma onni viinud, näidanud raamatuid, pilte, andnud poisile seletusi, kes vahtis kõike suurte, imetlevate silmadega." (L, 16)

Õige on „... andnud seletusi poisile ...", sest täiendkõrvallause peab järgnema vahetult põhisõnale.

„See tolm kohutas väikest salka teetegijaid, kellega alustas juttu vana hall taat." (M, 342) Kõrvallauses peab olema alus enne öeldist ja õige on „... kellega vana hall taat juttu alustas."

„Selles majapidamises vajati ka mehepihke abiks naiste kätele ja nõnda pääses Jahvettigi sinna sulaspoisiks." (N, 359) Peab aga olema „Selles majapidamises vajati ka mehepihke naiste kätele abiks ja..."

„Jallu Taikinamaa vehib oma telliskivist kongis edasi-tagasi käia, nurgast nurka." (L, 75) Õige järjekord on „Jallu Taikinamaa vehib oma telliskivist kongis nurgast nurka edasi-tagasi käia."

Konarlik on lause „Valvurid oma tääkidemetsa ja labidakimpudega ümberringi, kaovad nad ööhämarikku." (L, 83) Õige on „Valvurid kaovad oma tääkidemetsa ja labidakimpudega ümberringi ööhämarusse."

Pentsik mõte tekib, kui lugeda sõna „tükitöömees" (N,370); kas on see töömees või tükimees. Õige oleks muidugi „tükitööline".

Viga esineb ka kokku-, lahkukirjutamises. Nii on „kahekõrvaga toop" (K,327) pro „kahe kõrvaga toop", sest arvsõna tuleb nimisõnast lahku kirjutada.

„... kogu see penikoorma suurune sõõr ümberringi oli kohisev põlislaas." (K,318) Siin tuleb nimisõna ne-lõpulise omadussõnaga kokku kirjutada. Asesõna „see" pole täiendiks sõnale „penikoorma", vaid sõnale „sõõr".

Kui küsimus on „millal?", tuleb kasutada ajavorme alalütlevas käändes: „Kuuega mässati ka järgmisel päeval ja ülejärgmiselgi...", mitte aga: „Kuuega mässati ka järgmise päev ja ülejärgminegi..." (N,363)

Kui kaasaütlevas käändes on mitu nimisõna järjest, siis eelnevate sõnade lõpust jäetakse käändelõpp „-ga" ära ja jääb ainult viimase lõppu. Nüüs mitte „...viib teda

läbikäimisse rahameestega ja rahadega"(L,195), vaid „viib teda läbikäimisse rahameeste ja rahadega."

Rohkesti esineb vigu kirjavahemärkide tarvitamises. Kohati on seda põhjustanud lüngse soomekeelse teksti jälgimine, kuid ilmselt pole ka interpunktsioonireeglite tundmisega kõik korras.

„Minema siit kahejalgne!"(M,343) Lõte on komaga eraldamata.

Ka lauses „Tähendab kahtled?"(L,35) peaks koma olema. Küsimärgi asetamine tõlkes ei õigusta end ka, vaid tulnuks jätta originaalipärane hüüumärk. Selles on mõtteline varjund.

Komaga tuleb eraldada kõrvallause pealausest: „Ja mis rikas inimene ma siis oleksin, kui peaksin maailma ja inimeste pärast mures olema..."(L,44)

Koma on ka üle pakutud. Eraldatud on erilüngilised täiendid, kus seda vaja pole.

„... nagu suur, hall lind..."(L,91)
„...nagu halli, läbimärja linnu."(L,91)
„Väike, hall küla..."(K,340)
„Jäine, peenike lumepuru..."(L,71)

„Jõudemees oli näinud teda palja päi käimas, särgisaba väike, kortsunud nutsak pünste peal, ja kätiga vehkimas." (K, 335) Peale koma ärajätmise vajaks kogu lause kohendamist ja sõnajärjestuse seadmist.

Soome keele mõjul lüaldatakse mõttekriipsuga, kuigi mõnikord sobiks koma paremini.

„Ta luges ja vabises mõtetest — ta nuttis Saatasnamma õnnetu saatuse pärast." (L, 66)

Teisal sobiks mõttekriipsu asemele koolon.

„Sündis suuremaidki asju — vana vesiveski lammutati, kose kõrvale kaevati kanal, ehitati tamm ja löödi üles vesivärk..." (L, 190-191)

Põhisõna järel olev täiend tuleb komaga eraldada: „Seal oli metsa ja oli ka avar soo, Susisoo must ja võimas." (L, 193)

Paiutatud on ka jutumärkidega. Leheküljel 336 algab lõik jutumärkidega, mida sinna vaja pole.

Lõpetuseks tuleb märkida, et eespool loetletud read pole kõik, raid tüüpilised. Eriti tuleks tõlkidel interpunktsioonile tähelepanu pöörata.

KOKKUVÕTE

Käesoleval juhul on meil tegemist raamatuga (mitte mõõduva perioodilise väljaandega), mis on paljude kirjandussõprade kodudes. Seda loetakse ja ta on püsiv. Esiletoodud vead ja komistused ei tule aga ühelegi kirjandustoasele kasuks. Kui hinnatagi tõlke adekvaatsust, stiili, keelelist külge, siis saab panna koolipoisilikku kolme. Kohati on häid õnnestumisi, kuid ebatäpsused ja vead varjutavad seda sära. Igatahes täielikult heaks ei saa hinnata.

Erinevad tõlkijad on erinevate võimetega, eelteadmiste ja kogemustega. Ka tõlketöösse suhtumine on olnud erinev. Nassar ja Kõiv on liiga jälginud soome sõnastuse omapära, Männik on vabam ja ladusam. Mõnedki lühijutud vajaksid kohendamist. Ka märksa suuremate kogemustega tõlkija Lepik peab olema tähelepanelikum ja

nõudlikum just enesekontrolli asas.

Meles tuleb pidada ka seda, et ilukirjanduse vahendaja peab tundma põhjalikult kooligrammatikat. Ei tohi nende lihtsate põhitõdede vastu eksida.

Käesolevas kursusetöös on vaadeldud kitsast lõiku sõjajärgses tõlkekirjanduses soome keelest eesti keelde. Lohkem on peatutud väärvormidel, mida oleks tulnud vältida, et tõlge oleks adekvaatsem ja keelelt kaunikõlalisem. Probleem on aga küllaltki aktuaalne, seda enam, et arvatavasti, nagu oleks soome keelest eesti keelde tõlkimine päris lihtne. On ju mõlemad sugulaskeeled sarnased! Tõlkeväärtuste ja väärastuste väljaselgitamiseks oleks vajalik iga tõlget analüüsida, kuni saavutataks teoste eestindamisel meisterlikkuse kõrgeim aste.

LÜHENDID

J = Pentti Haanpää, Jutut, Kustannus-
osakeyhtiö Otava, Helsinki 1952.

K = Kõiv, I.

L = Lepik, H.

M = Männik, E.

N = Nassar, H.

VT = Pentti Haanpää, Valitut teokset,
Kustannusosakeyhtiö Otava,
Helsinki 1957.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Haanpää, P., Jutud, Eesti Rüklik Kirjastus, Tallinn 1957.
2. Haanpää, P., Jutut, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1952.
3. Haanpää, P., Valitut teokset, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1957.
4. Kettunen, L., Eestiläis-suomalainen sanakirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 256, Helsinki 1958.
5. Kurtna, A., Tõlkeprobleeme seoses ühe suurteose tõlkimisega. Sirp ja Vasar nr. 12, 20. märts 1959, lk. 4.
6. Lehtsalu, M., Hemingway stiil eesti keeles. Keel ja Kirjandus nr. 6, 1965, lk. 332.
7. Lönnrot, E., Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja I, II, Helsinki 1874–1880.
8. Mägiste, J., Soome-eesti sõnaraamat, Tallinn 1931.
9. Päärsoo, E., Kas nii tohib tõlkida, Edasi nr. 137, 13. juuli 1957.

10. Luus, S., M. Larni „Ilus seakarjus" eesti keeles (Tõlkevõrdluss). Eesti keele ringi töid, Tartu Riiklik Ülikool eesti keele kateeder, Tartu 1964, lk. 103.

11. Saarimaa, E.A., Selityksiä Aleksis Kiven teoksiin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 163, Helsinki 1946, lk. 47.

12. Sepamaa, H., Mõtteid kirjanduslikust tõlkest. Looming n.10, 1960, lk. 1549.

13. Вопросы художественного перевода, Сборник статей, Москва 1955, lk. 37.

14. Wieselgren, P., Aaste, P., Suits, G., Rootsi-eesti sõnaraamat, Tartu 1939.

15. Õigekeelsuse sõnaraamat, Tallinn 1960.

Анализ перевода „Рассказов" Пентти Хаанпя

Резюме

В настоящей курсовой работе анализируется эстонский перевод „Рассказов" финского писателя Пентти Хаанпя. В введении работы даётся краткий обзор основных положений теории перевода и рассматривается, по какой мере перевод может отступать от оригинала.

Вопросы перевода на эстонский язык до сих пор рассматривались в эстонской периодической литературе в связи с разбором переводов конкретных художественных произведений.

В анализе перевода „Рассказов" П. Хаанпя особое внимание обращается на две проблемы:

1) какие ошибки сделаны в переводе и

2) какими языковыми средствами

и насколько удачно передается на эстонском языке стиль автора.

Сравнение текстов показывает, что в переводе встречаются ошибки: некоторые слова, выражающие существенные понятия, остались непереведенными (финск. nukluvaiset, vitsaiset savirikot и др.) или переведены неправильно (финск. suden-korennot – эст. hundinuiad pro vesikiilid, финск. tuli vasaramarkkinat – эст. tuli kohtuhaamrilaat pro läks enamrakkumisele и др.) В начале эстонского вопросительного предложения отсутствует вопросительное слово „kas".

Стилистический анализ показывает, что при передаче мыслей автора переводчики передают и стилистические оттенки, употребляемые синонимы подходящие. Неестественно звучат длинные конструкции, смысл которых можно выражать и проще. Например: härrasmehele tuleb peale õudne tunne pro härrasmehel hakkab õudne; kavatsen teha selge pöörde, vinklitaolise kääni oma eluteel pro kavatsen teha täis-

põõrde, päris vinnli ota elutee. Диалектизмы, встречающиеся в речи персонажей, переведены литературным языком.

Наряду с ошибками перевода и стиля встречаются в эстонском тексте морфологические и орфографические ошибки (helvete pro helveste, saagid pro saed, voodi pro voodisse, kaekõvada toop pro kaks kõvada toop и др.). Имеются также интерпункционные ошибки. Так, например, обращения не всегда выделены запятыми, в то же время стоят запятые между неоднородными определениями.

Переводчики Х. Лепик, С. Хейб, Э. Мянник и Х. Нассар по-разному отнеслись к работе. Анализ показывает, что Х. Нассар и С. Хейб не смогли освободиться от влияния финского текста. Э. Мянник перевёл более свободно и складно. В работе Х. Лепика чувствуется опытность, местами он перевел очень удачно, но иногда и ему нужно быть более внимательным.

Переводчик художественной

литературы должен избегать ошибок. К переводческой работе нужно относиться, как к художественному творчеству, чтобы в каждом переводе сохранилась звучность родного языка.

SISUKORD

Sissejuhatus 2

I. Otsesed tõlkevead 9

II. Tõlke stiilist 34

III. Õigekeelsusvead 49

Kokkuvõte 54

Lühendid 56

Kasutatud kirjandus 57

Анализ перевода „Рассказов" Пентти Хаанпяя. Резюме 59